

Verzuimt voorts het z.g. boetegebed of de schuld-belijdenis niet. Laat u niet vangen in de satans-strik, alsof een diep en zuiver schuldbesef verkregen wordt, door veel en zwaar te zondigen. Verstaat liever, dat het eerder verkregen wordt door, menselijkerwijs, zoo min mogelijk te zondigen.⁹⁾ Keert veel uw aangezicht naar uw doop heen en gewent u er reeds vroeg aan, om regelmatig Avondmaal te vieren. Hoe dichter wij van aangezicht tot aangezicht tegenover Christus' kruis-offer geplaatst worden, des te schuldiger wij onszelf gaan kennen en des te rijker het geloof in Zijn vergeving in onze ziel bloeit. Het moet als een vervalsching van de schriftuurlijke waarheid en een zeer ernstig vergrijp aan de zielen gebrandmerkt worden, wanneer men de bondelingen tot verootmoediging en bekeering wil leiden, wel door hen te herinneren aan den bondsvloek, maar niet door hun voor oogen te stellen, wat God in den Christus heeft gedaan.

Laat ook de voorbede niet na.¹⁰⁾ Uw Bondsgod wil haar. Door haar zijt gij bovendien anderen tot zegen, en breekt ge ook uw zelfzucht en eigen-liefde af. Want zelden viert de gemeenschap der heiligen schooner triomf, dan in de onderlinge voorbede. Dan komt de gemeenschap des verbonds tot uiting. Of is het geen bezielend denkbeeld, dat van de Christenen uit alle landen tot den zelfden God en Vader een stroom van gebeden uitgaat: gebeden, gevoed en voortbewogen door denzelfden Geest en gezuiverd door denzelfden Middelaar, zoodat zij, ondanks de zeer tegenstrijdige en onzuivere elementen die zij bevatten, toch tot één gebed gemaakt worden, dat daarom zijn verhooring niet missen zal.

Want de gebeden worden verhoord. Als ge meent, dat het aldus niet is, klaagt dan niet over God, maar onderzoekt dan uw hart, wat er toch bij uzelf is, waarom de verhooring niet komt. Is uw begeerte wel oprecht en zuiver? Bidt gij soms met uw lippen van God iets af, dat ge met uw hart eigenlijk niet begeert? Of leeft er een zonde bij u, die gijzelf zeer goed kent, en waarmee gij toch niet breken wilt? Of twijfelt ge aan de verhooring, en leeft de gedachte bij u, dat het toch wel niet geschieden zal?

Aldus te bidden is zondig. Het is eigenlijk geen bidden. Ge moet in het geloof bidden. Gij moet uw gebed neerleggen op de belofte van den Heere Jezus: al wat gij den Vader bidden zult in Mijnen Naam, zal Hij u doen; en u op grond hiervan verzekerd houden, dat uw gebed verhoord is.

En zeker, ook zoo blijft het gebed een moeilijk levensstuk. Maar in het verbond werd ook de Heilige Geest tot uw beschikking gesteld. En die Geest is ook de Geest der genade en der gebeden.¹¹⁾ Die Geest draagt het volmaakte gebed van den Heere Jezus al dieper in ons hart in en reformeert daarnaar steeds meer al onze gebeden. En al gaan desniettemin onze gebeden nog zeer onvolkomen en zondig van ons henen, het is ons tot rijken troost, dat de Christus in den hemel ze van ons overneemt en dat het eigenlijk bidden niet door ons, maar door Hem geschiedt.

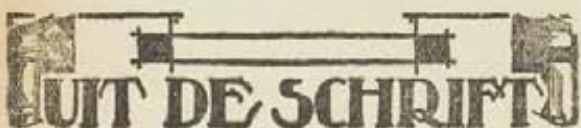
E. D. KRAAN.

Correspondentie. Aan A. v. E. te R.: Naar mijn oordeel zijn de vragen, die u mij naar aanleiding van deze beide eerste artikelen deelt, in de volgende beantwoord. Mocht er echter voor u nog een moeilijkheid overgebleven zijn, dan verneem ik dit nog wel. — E. D. K.

⁹⁾ Zie o.a. de artikelen over Schuldbesef in De Reformatie van 7 November—5 December 1930.

¹⁰⁾ Dr A. Kuyper, Het werk van den Heiligen Geest, III 307 v.v.

¹¹⁾ Dr A. Kuyper, t.a.p. III 275 v.v.

UIT DE SCHRIFT

Zie, de mensch.

En Pilatus zeide tot hen: zie, de mensch. Joh. 19.

Het lijden van Christus is vol van rechtsverdraaiing en werkelijkheidsverloochening.

Maar het aandeel, dat Pilatus daarin heeft, dat is toch wel verbijsterend groot.

Zie, de mensch.

Gij weet, in welken zin, en met welk doel, Pilatus deze woorden sprak. Hij had den Heiland in het openbaar tentoongesteld, geslagen en ge-geseld, bebloed en bespuwd. En nu hoopte hij, dat de massa, op het zien van zóoveel onverbloemde ellende, wel medelijden zou gaan toonen, en het door Pilatus zoo begeerde edict van vrijpraak zou verlangen.

...

Wij weten allen, dat dit Pilatus niet gelukt is. En dat zou ons terdege hier hebben bezig te houden, indien wij wilden spreken over de ziel des volks, of meer van zulke onderwerpen.

Maar heden spreken wij over iets anders; over het lijden van den Christus Gods.

En wij zien heden dit de smart in Christus'

diepen smaad, dat Hij, die lijdt voor anderen, en dus zelf het volstrekte subject is van medelijden, en dit in werkelijkheid, hier tot een relatief object van medelijden, en dit in mogelijkheid, gedacht wordt door Pilatus.

En dat hij aldus wordt tentoongesteld.

„Inversus Silenus omnia“, heeft eens Sebastiaan Franck geschreven: de wereld gaat ter school bij den verkeerden leermeester: Christus is Antichrist; wat Christus heet bij de wereld, dat is Antichrist bij God. En omgekeerd.

„Inversus Silenus omnia“; — wat object heet van medelijden voor de massa, dat is het subject, en de middelaar, en de rechtsgrond voor het ééne, volstrekke medelijden, dat daar in den hemel is, en zich ontfermt over onze zwakheden en zonden.

Zie, de mensch; nu moeten ze Hem voorbijzien. Zie, de mensch; dat is de damp, de nevel, waarin Satan Christus zet, door Pilatus' mond.

Zie, de mensch.

Die damp, die nevel, dat is de straf, die door Jesaja is voorzeggd, de straf voor wie het Woord, dat alle nevelen wegvaaft, niet wilden hooren en gelooven.

Zie, de mensch. —

Jesaja heeft gesproken van de lieden, die niet wilden hooren. Men geeft ze het Woord, ze willen het niet.

Ze zeggen: het helpt ons niet.

Want altijd loopt het mis. Kan iemand van hen lezen, dan zegt hij: 'ligt aan mijn lees-kunst niet; maar 't boek, dat zit op slot, het is verzegeld. En moet men toegeven, dat het boek daar open ligt, en bloot, dan luidt de klacht: ik kan niet lezen.

En zoo is het altijd mis.

Maar de profeet Jesaja weet het: deze zonde is meteen een straf op zonde. Een straf op alle voorgaand zondigen, in onwil, om het Woord te hooren. Men wilde eerst niet; nu kan men niet; 't zegel zit op het boek, of het lezen is een al te hooge kunst. Inversus Silenus omnia. Maar dat niet kunnen is een straf voor het niet-willen. Ecce populus, zie dat volk. Het kan niet, want het wilde niet. Nu mag het niet meer.

...

En zoo is het heden.

Het Subject van het Ware medelijden heeft zich vertoond, verkondigd.

Men wilde niet. En wilde weder niet.

Thans komt het oordeel.

Een wolk hangt om den Christus: het subject van het medelijden, dat heet object. Een wolk hangt om het volk: wat object zijn moet van het medelijden, dat wordt als subject aangesproken.

Nu kan de een niet zien; hij begrijpt het niet meer.

De ander zegt: het boek is dicht, op slot. En hij heeft recht.

En Christus Jezus staat daar: het miskende subject. En Hij lijdt, want de Heere zegt tot Hem: het boek is dichtgeslagen, de wolk trekt over heel dit plein, een dikke mist, die u met hen verbergt. Maar in den mist moet gij behoorlijk onderscheiden: maak niemand tot object van medelijden, dien Ik verwerp. Ik, God de Heere. En vergeet niet subject te zijn, en blijven van dat medelijden, dat de Gekenden van den Heere God uit dit volk zal halen, ze brengend uit den mist. De rest van Israël, het zaad van het Nieuwe Testament.

Nu, Christus heeft dat niet vergeten.

En omdat Hij het niet vergat, daarom kon Hij nog verder ademhalen in den mist.

Maar hoe de borst gezwogen heeft in den mist! O, Man van Smarten!

K. S.

KERKELUK LEVEN

Pluriformiteit der kerk en epigonisme. (VII.)

De lezer vergeve mij, dat ik, in afwijking van wat ik verleden week beloofde, deze week niet over Calvin schrijf, doch over het bekende oud-gereformeerde dogmatische leerboek, dat in de 17e eeuw, in den bloeitijd dus van de kerk der Reformatie, in Nederland is uitgegeven, en dat bekend staat onder den titel: Synopsis Purioris Theologiae. Het is een prachtig boek; Bavinck gaf er weer een uitgave van, in het latijn; het wordt in dit artikel verder genoemd: Synopsis.

Waarom ik eenigszins mijn programmpunten laat wisselen?

Niet, om den lezer te onthouden, wat ik verleden week in uitzicht stelde, want ik wil gaarne aan elk door Prof. Hepp te berde gebrachte argument volle aandacht schenken. Ik heb voor deze omzetting van de te behandelen punten deze reden, dat Prof. Hepp meent, in dit leerboek een gelijke onderscheiding tusschen „algemeene“ en „bizon-dere“, of „enkele“, of „particuliere“ kerk te zien gemaakt, als hij abusievelijk dacht gevonden te hebben bij Calvin.

Omdat de voorgaande artikelen juist over deze onderscheiding hebben gehandeld, doe ik, geloof ik, beter, als ik in het zelfde verband dan deze week maar dadelijk even deze zaak bespreek, en dan tevens Prof. Hepps beroep op de Synopsis wraak. Want, laat me het maar dadelijk zeggen, het beroep van Prof. Hepp op de Synopsis is ten eenenmale foutief, en kon slechts worden gedaan door in de Synopsis het omgekeerde te lezen van wat er staat.

We zullen eerst weer letterlijk citeeren, wat Prof. Hepp ervan opmerkt. We lezen op bl. 135:

In de latere Gereformeerde dogmatiek werden de gedachten van Calvin systematisch geordend. Het verdienstelijkst geschiedde dit wellicht in de Synopsis. De onderscheiding tusschen ecclesia universalis en ecclesiae particularis werd behouden (Disp. XI, 44). In de WARE kerk wordt verschil gemaakt tusschen de zuivere en de onzuivere (vel pura est vel impura). Naar de graden van onzuiverheid worden achtereenvolgens opgesomd: impura vel simpliciter errans, vel haeretica, vel scismatica. Met de dwalende (simpliciter errans) kerk, die het fundament van het geloof niet aantast, dient de zuivere kerk gemeenschap te oefenen, met de haeretische en schismatische niet. Toch wordt ook aan beide laatste de naam van kerk niet ontegen (Disp. XI, 37, 38, 42). De pluriformiteits-idee staat hier wel in vollen bloei.

Tot zoover het volledige citaat.

Een enkele lezer zal misschien zich beklagen over het latijn, dat hier onvertaald bleef; maar hij trooste zich: 't komt met die vertaling straks wel in orde.

We zullen nu onze opmerkingen achtereenvolgens geven.

...

A. De eerste volzin, waarin door Prof. Hepp getracht wordt, de gedachten der Synopsis weer te geven, draagt reeds een misverstand in zich. „De onderscheiding tusschen ecclesia universalis“ (de algemeene kerk, die kerk in het algemeen, K. S.) „en ecclesiae particularis“ (bizon-dere, particuliere kerk) „werd BEHOUDEN“, zegt Prof. Hepp. Tusschen haakjes zij opgemerkt, dat hier een zelfout moet ingeslopen zijn in den almanak. Er staat „ecclesiae particularis“. Het moet zijn: „ecclesia particularis“ (enkelvoud), of: „ecclesiae particulares“ (meervoud, particuliere kerken). Ik denk, dat het laatste door Prof. Hepp bedoeld is; maar het kan ook anders zijn; ik durf niet meer raden naar Prof. Hepps opvattingen en dogmenhistorische notities.

„De onderscheiding“ — aldus Prof. Hepp — „werd BEHOUDEN“; dat kan natuurlijk blijkens het verband niet anders beteekenen, dan dit: dat Prof. Hepp in gemoede meent, dat hier „behouden“ wordt wat Calvin bedoelde, toen deze sprak van ecclesia universalis (algemeene kerk) en ecclesiae singulae (de kerken afzonderlijk, verdeeld, gelijk we uitdrukkelijk Calvin hoorden zeggen, over STEDEN OF DORPEN).

Maar Prof. Hepps dogmenhistorische parallel tusschen de besproken Calvin-plaats en deze Synopsis-paragraaf is foutief.

Niet alleen, omdat Prof. Hepp hier voortbouwt op zijn reeds in twee artikelen aangetoonde vergissing ten aanzien van die „ecclesiae singulae“; hij maakte ervan zooiets als „singuliere kerken“, kerken, die in opvatting van de waarheid tegenover elkander konden staan in één zelfde stad, of dorp, terwijl, gelijk we herinnerden, erme bedoeld waren plaatselijke kerken, die samen, telkens elke in een aparte plaats, onder de algemeene kerk begrepen waren zooals bij ons de plaatselijke kerken behooren tot een kerkverband).

Maar bij dit voortbouwen op het reeds geleide ondeugdelijke fundament komt nu nog een tweede vergissing. Want terwijl Calvin, in de door Prof. Hepp geciteerde paragraaf, het oog had op kerken in een bepaalde STAD of DORP, daar zegt de Synopsis letterlijk, en duidelijk, dat zij met haar „ecclesia particularis“ (particuliere KERK, let op het enkelvoud!) bedoelt: een particuliere coetus (een particuliere saamvergadering, actief van één(!) dorp, of stad, of PROVINCIE (dat beteekent natuurlijk hier zooveel als: gewest). Wij zouden dus zeggen: een kerk in Beieren, of in Pruisen, of in Schotland, of in Polen, met de tot haar gerekende plaatselijke kerken. En door dit expres noemen van die „provincie“, die hier onmiddellijk naast stad of dorp genoemd wordt, heeft de Synopsis al dadelijk Prof. Hepps constructie afgewezen. Die constructie was: dat elke groep, al was ze ook in één plaats tegenover een andere geplaatst, en dus met die andere groep NIET in één kerkverband, noch plaatselijk, noch landelijk, institutioneel verbonden, ware kerk heeten mocht, als ze maar goed preekte, en sacramenten uitreikte. Maar dat die heele constructie van Prof. Hepp vreemd is aan de Synopsis blijkt wel hieruit, dat er uitdrukkelijk, en ondubbelzinnig bij staat, dat die ecclesia particularis (enkelvoud), hetzij in die ééne stad, hetzij in dat ééne dorp, hetzij in dat ééne LAND, (ook die landskerk wordt hier in het enkelvoud genoemd) verbonden is NIET ALLEEN door de gemeenschap van geloof en van sacramenten (inter se, ook in zoo'n ééne landskerk), MAAR OOK

door de
stuur; n
zelfde k
Hepps he
zijn alma
auteurs z
zulke „in
bijvoorbe
tuurlijk „e
telkens éé
DAT zou
die beken
uitvoerig
bedoeld, c
siae singl
goed-vers
zich we
Dat laa
echter is
merkt he
zoo'n lan
kerkorde
B. Nog
Hepps v
paar r
graaf te l
is overge
nopsis, d
den Refo
kerken h
ze partit
kerkerbe
hadden, v
gemerkt,
ze is over
dikwijls v
in den ui
richting,
samenkol
geloof en
Er is
gemeene
(niemand
scheiden
of land t
zelfde l
antipoder
maar des
Hepp in
meene k
weer: ho
O neen
Want i
Prof. He
scheiden
maar ze
sancta-op
Maar de
uit. Die
in één
ken. En
Hepp o
Wat er
Wel, ee
dogmages
omdat hi
lezen, bij
van het
S. 508). C
één aute
dat de za
historie o
formeerd
Prof. He
historisch
belangrij
Loofs, 19
hier aang
nack, 190
De leze
risc go
Het is
eeuw na
zijn verk
KERK, v
Cyprianu
TEGENS
neerde is
haver d
episco
in soli
beteeken
zeggen.
één is;
Prof. He
éénheid
doch in
regeering
heeft nu
tuut) in
vertalen,
paal eer
ook slec
bare ee
of liturg
(in het
Déze c
wel in
gerd van
heet...

uist over deze doe ik, geloof band dan deze ik bespreek, en op de Synopsis ladelijk zeggen, Synopsis is ten worden gedaan te te lezen van

citeeren, wat zen op bl. 135;

atiek worden de a geordend. Het t in de Synop- lesia universalis uden (Disp. XL. hil gemaakt tus- vel pura est vel diverheid worden t vel simpliciter Met de dwalende ndament van het erk gemeenschap chismatieke niet. naam van kerk e pluriformiteits

zich beklaagen ld bleef; maar vertaling straks

achtereenvol-

or Prof. Hepp Synopsis weer rstand in zich sia universalis" het algemeen, bizondere, par- N", zegt Prof. aert, dat hier i den almanak. Het moet zijn: d), of: „ecce- articulierte ker- or Prof. Hepp rs zijn; ik durf opvattingen en

Prof. Hepp — uurtlijk blijken a, dan dit: dat a hier „behou- lde, toen deze gemeene kerk) zonderlijk, ver- n hoorden zeg- j).

rische parallel ts en deze Sy-

ier voortbouw l ngetoonde ver- siae singulae"; uliere kerken", aarheid tegen- zelfde stad, merden, ermee en, die samen, ts, onder de als bij ons de a kerkverband). t reeds gelede nog een tweede i, in de door et oog had op f DORP, daar idelijk, dat zij (particuliere) bedoelt: een e saamvergade- stad, of PRO- ier zooveel als: e een kerk in holland, of in de plaatselijke t van die „pro- t stad of dorp l dadelijk Prof. onstructie was: in plaats tegen- met die andere och plaatselijk, en, ware kerk ekte, en sacra- heele con- eemd is aan dat er uitdruk- a die ééne stad, at ééne LAND, het enkelvoud EEN door de amenten (inter MAAR OOK

door den vorm van het uiterlijk be- stuur; m.a.w. het is een kerk van één en het- zelfde kerkverband; en daarmee blijkt Prof. Hepps heele constructie hier wel te passen voor zijn almanak, maar niet voor de Synopsis. Haar auteurs zouden verbaasd staan bij het lezen van zulke „interpretaties". Zoo'n ecclesia particularis, bijvoorbeeld als LANDSkerk gezien, kan dan na- tuurlijk „ecclesiae SINGULAE" (plaatselijke kerken, telkens één in één plaats) onder zich hebben, en DAT zou dan zijn wat Calvijn heeft behandeld in die bekende paragraaf der Institutie, die ik reeds uitvoerig besprak. Maar HIER is iets ANDERS bedoeld, dan wat Calvijn bedoelde met zijn „ecce- siae singulae"; de aangewezen fout van het niet- goed-verstaan van het woord „singulae" wrekt zich weer.

Dat laatste laat zich verklaren; niet te verstaan echter is, dat Prof. Hepp zijn fout niet zelf be- merkt heeft, toen hij móét gelezen hebben, dat zoo'n landskerk in de aanvaarding van een zelfde kerkorde haar eenheid bezat.

B. Nog onbegrijpelijk wordt voor mij Prof. Hepps vergissing, als ik weer let op wat een paar regels verder in DIEZELFDE para- graaf te lezen staat; maar door Prof. Hepp weer is overgeslagen. Nadat beweerd is door de Syn-opsis, dat die landskerken en stadskerken (in den Reformatiertijd hadden bepaalde plaatselijke kerken heel vaak een eigen karakter), verspreid over ze particulier waren, in ELK geval dan ook één kerkverband, en één uiterlijken regeeringsvorm hadden, wordt dan vervolgens in de Synopsis op- gemerkt, dat de „universeele kerk", verspreid als ze is over heel de wereld in verscheiden plaatsen, dikwijls wel ingrijpende verschillen aanwijzen kan in den uiterlijken regeeringsvorm, de uiterlijke in- richting, en in liturgische gebruiken, maar toch samenkomt in een wèzenlijke gemeenschap van geloof en sacramenten.

Er is dus geen sprake van, dat die „al- gemeene kerk" in de lucht zou hangen, als een (niemand weet: hoe) „hoogere" eenheid van ver- schieden elkaar binnen de grenzen van één stad of land legensprekende kerken, die dus in één- zelfde landstreek, of dorp, of stad elkaars antipoden, of zelfs maar, varianten zouden zijn, maar desondanks toch maar saam de door Prof. Hepp in Calvijn abusievelijk ingewrongen „alge- meene kerk" zouden „vormen" (niemand weet weer: hoe).

O neen. Want in deze fantastische algemeene-kerk-à-la-Prof.-Hepp staat het zóó: in één land zijn ver- schieden kerkverbanden; die spreken elkaar tegen; maar ze „komen" toch in die algemeene una- sancta-op-papier, en in mooie speeches, bijeen. Maar de kerk van de Synopsis ziet er toch anders uit. Die is GEEN „hoogere eenheid" van elkaar in één ressort bestrijdende speciaal-ker- ken. En dat blijkt weer uit die door Prof. Hepp overgeslagen regels.

Wat er dan staat in die merkwaardige regels? Wel, een zin, dien juist een hoogleeraar in de dogmageschiedenis bijzonder interesseeren moest, omdat hij, behalve in die Synopsis, óók staat te lezen, bijvoorbeeld bij Seeberg, den bekenden man van het leerboek der dogmengeschiedenis (I, 1908, S. 508). Of, als Prof. Hepp soms liever meer dan één auteur wil zien geciteerd, om te erkennen, dat de zaak van beteekenis is voor wie dogmen- historie doceeren moet als de eenige in de Gere- formeerde Kerken: Harnack, I, 1931, 419. Of, als Prof. Hepp misschien liever de kleinere dogmen- historische werken, die dus meer ziften tusschen belangrijk en onbelangrijk, geciteerd wil zien: Loofs, 1906, S. 209 (vgl. wat den zin van de ook hier aangehaalde plaats betreft): „de kleine" Har- nack, 1905, 86.

De lezer is nieuwsgierig naar dit dogmenhisto- risch geveleugeld woord?

Het is een overbekende zin van Cyprianus (3e eeuw na Christus), een zin, dien hij schreef in zijn verhandeling OVER DE EENHEID DER KERK, en waarin voor de dogmengeschiedenis Cyprianus juist is bekend geworden als de TEGENSTANDER van de door Prof. Hepp gepo- neerde idee der PLURIFORMITEIT, en als de hand- haver der principiële UNIFORMITEIT der kerk: episcopatus unus est, cuius a singulis in solidum pars tenetur. Deze volzin nu beteekent: dat het bisschoppelijk gezag (wij zouden zeggen: het gezag van het generale kerkinstituut) één is; dat de ware, universele kerk, ondanks Prof. Hepps bewering van het tegendeel, haar éénheid vindt juist in een heusch niet abstracte, doch institutioneel uitdrukbare éénheid van kerk- regeering; en van dat ééne bisschoppelijke gezag heeft nu iedere bisschop (elk gezagvoerend insti- tuut) in elke „singuli" (nu niet weer verkeerd vertalen, s.v.p.) particuliere (lands)kerk of episco- paat een DEEL. Maar dat deel hebben ze dan ook slechts in den samenhang van een zicht- bare eenheid, binnen welke variaties (in leer of liturgie) nooit antithesen van ja-contra-reen (in het instituut) kunnen zijn.

Déze cypriaansche volzin staat daar nu rustig en wel in die Synopsis, die dan de bloeiende bon- gerd van de pluriformiteitsboom bij Prof. Hepp heet... Let wel: die zin van Cyprianus, die in de

dogmageschiedenis bekend staat als de vader van het roomsche kerkbegrip; als de man, die tegen- over Prof. Hepps opmerking, dat overal, waar men maar Gods Woord goed preekt (etc.) een ware kerk is, tot de dissenters, met wie hij, JUUST over hun recht van afzonderlijk-gaan-staan, bitter gestreden heeft, dezen zin, met nog heel veel andere, als wapenen keert; als de man, die in zijn bekend geschrift over de EENHEID der kerk juist met hand en tand de INSTITUTAIRE een- heid verdedigt; die aan de dissenters, al spreken ze nóg zoo „dierbaar", en al preeken ze nóg zoo stichtelijk, niet zonder sacraments-uitreiking, zoo heel gezond de vermaning richt, dat ze nu eens niet langer misbruik maken moeten van 't woord, dat ook Prof. Hepp citeert, maar tegen Synopsis- Cyprianus aanwendt: waar twee of drie in Mijnen naam vergaderd zijn, daar ben ik in het midden. Want, zoo zegt Cyprianus dan, die belofte geldt van wie (naar Christus' vlak eraan voorafgaand woord) eendracht houdt met het kerkinstituut; en wie zich afzondert, zondigt juist tegen die eendracht, en wordt dus nooit een ware kerk, al preekt hij ook zuiver, en zoo. Cyprianus, dat is de man, die de eenheid der kerk voorstelt onder het beeld van den rok van Christus, die zonder naad was (kom daar eens om bij die misduide „ecclesiae singulae" van Prof. Hepps onjuiste Calvijn-interpretatie!). Cyprianus, die heeft de leus geïmporteerd, welke ook in de Ned. Geloofsbeli- denis staat: dat buiten de kerk geen zaligheid is (men mag dan ook deze uitdrukking niet losmaken van Cyprianus' pleit voor de eenheid der kerk-in-het-zichtbare, niet losmaken van zijn door de Synopsis op dit punt („unde") gelijkt theorie, dat de kerk MOEDER der geloovigen is, niet door een tegenover de zichtbare institutionele eenheid uitgeroepen, en dan verder tot ontlasing der scheurders-con- scienties ausgenützte, maar toch oncalvijnsch ge- abstraheerde onzichtbare kerk-heerlijk- heid, doch in haar steeds meer te realiseren in- stituut-eenheid).

Dat Prof. Hepp over dien dogmenhistorisch be- faamden cypriaanschen zin is heengeloopen, ver- baast me. Maar het is nu eenmaal zoo. Doch ik grijp deze gelegenheid aan, om aan degenen, die zoo gemakkelijk tegenover „De Reformatie" met het praedicaat „roomsch" klaar staan (en dat doet heusch niet Dr J. G. Ubbink alleen... helaas) eens te herinneren, dat zóó de Synopsis, en ook zóó de Ned. Belijdenis te verstaan is; en dat Prof. Hepp eens wat minder gauw erbij moet zijn, aan zijn studenten te verzekeren, dat wie er anders over denkt, dan hij, in het hart der Reformatie snijdt, excusez du peu. Geen water van de zee wisch weg, dat juist daar, waar Prof. Hepp de „roomsche" gedachten van zijn mede-gereformeer- den meent te zien „wegwerken" met de pluriformiteitsgedachte, dat juist dáár de ook door Rome zoo sterk geaccentueerde eenheid-in-kerk- instituut als principieel vereischte wordt geleerd, door de Synopsis. Niet, dat daarmee de roomsche ambts-gedachte aanvaard is; dat zal de Synopsis straks wel anders leeren, als ze Rome onder den antichrist ziet staan... Maar dat er naar één instituut moet gejaagd worden, en dat pluraliteit van instituten in één stad of land nooit met den mooien naam van pluriformiteit mag worden goed- gepraat, dat zegt Cyprianus, dat zegt de Syn-opsis, en dat moet zeggen ieder, die tegen de gereformeerde belijdenis geen gravamen indient, en toch beweert, ze historisch-trouw te interpre- teeren. Wanneer Goebel, Kath. Apologetik, 1930, zich op Cyprianus beroept, gelijk ook andere roomschen het doen, dan zal Prof. Hepp, wiens rede over „Gereformeerde Apologetiek" wij ken- nen, tegenover de roomsche apologetiek de gere- formeerde alleen dan zuiver kunnen stel- len, indien hij op de lijn der Synopsis komt, en niet langer, onder den schijn van zich daarop te beroepen, haar probleemstelling ver- wringt, gelijk bleek, en helaas nog blijken zal.

C. Want we zijn er nog niet. Prof. Hepp gaat verder: „In de WARE kerk wordt (door de Syn-opsis) verschil gemaakt tusschen de zuivere en de onzuivere." Aldus al weer Prof. Hepp.

Maar, dat is ook al weer onjuist. Er staat niet: de wáre kerk is (ten aanzien van leer of leven, zeden) zuiver of onzuiver; doch: deze ZICHTBARE kerk is zuiver of onzuiver (Synopsis, 441, XXXVII). Waarom die woordverandering, als men a) op een voor het gereformeerde denken kardinaal punt zijn eigen dogmenhistorische reputatie als promotor aan een gereformeerde uni- versiteit hoog moet houden, en b) anderen gaat beschuldigen van in het hart der Reformatie te snijden? Ik vraag dit met ernst, omdat de Synopsis eerst spreekt over de ZICHTBARE kerk, de kerk, zooals ze zich aandient, en dan dáár bij de onderscheiding maakt van dwalende, kettersche en schismatieke kerk, tot en met § 42, en eerst DAARNA, dus in § 43, zegt: wat de WARE kerk is, en hoe men die kan onderscheiden. En juist bij § 42 houdt Prof. Hepp op.... De § 43 wordt dan maar verder niet meer meegerekend; en, hoewel eerst DAAR de WARE kerk wordt omschreven, beweert Prof. Hepp maar rustig, dat dit al gebeurt in § 37, waar het echter over

de kerk gaat, gelijk ze zich voor de oogen voordoet....

D. Ja, maar zal Prof. Hepp zeggen: ook de kettersche (haeretische), en ook de schismatieke kerk „blijven den naam van KERK behouden", zie het citaat. Kom aan, is dat ook al een argu- ment? In dezelfde plaatsen, die Prof. Hepp citeert, hij heeft ze dus gelezen, staat, dat wie hardnekkig volhardt in de dwaling, — en dat wordt als het kenmerk van de haeretische (ketersche) kerk gezien — is te houden voor een heiden en tolle- naar. Ware kerk??? En die schismatieke kerk? Ja zeker, zegt de Synopsis, die is precies even slecht als de kettersche. De kettersche zon- digt tegen het geloof. Maar de schismatieke, al geloofd ze met ons hetzelfde, zondigt tegen de broederlijke liefde, want ze richt ge- separeerde samenkomsten op, en dat mag ze niet doen, het is een ongeoorloofde (iniquus) dis- scissie. Prof. Hepp zegt: als ze maar de waarheid preeken („hetzelfde gelooven als wij") dan is teen ware kerk. De door hem zoo hoogge- loofde Synopsis zegt: pardon, dan is het een scheurkerk, met ongeoorloofde gesepareer- de samenkomsten. En men mag er volgens de Synopsis geen gemeenschap mee oefe- nen; men mag haar leden dus ook niet troosten met de gedachte: we zijn toch maar eigenlijk één, want zulke anti-cypriaansche zoethouders- gebruiken de leer van de onzichtbaarheid der kerk ten koste van de majesteit der kerk, welke wil ver- toond worden in het zichtbare.

En als Prof. Hepp soms nu nóg zijn studenten troosten wil met het argument: ze heeten dan toch maar kerk, in die Synopsis, dan zou ik antwoor- den: natuurlijk, want het ging niet, zooals U fan- taseert, over de WARE kerk, maar over de kerk, gelijk ze zich voor oogen vertoont (visibilis). En... leest U eens enkele bladzijden verder? Daar heet ook de Roomsche Kerk „kerk", hoewel ze, wat wel niemand meer onder ons beweren zal, volgens de Synopsis inplaats van onder Christus onder den Antichrist staat. Is dat gebruik van den naam kerk ook al een argument?

E. Ja, maar, zegt Prof. Hepp, ik ben nog niet uitgepraat; want die Synopsis zegt maar: de ZUI- VERE KERK, hoor toe, de zuivere KERK moet gemeenschap oefenen met de dwalende kerk, die het fundament van het geloof niet aantast, zoo staat het in de Synopsis, kijkt u maar zelf, zegt triumpantelijk Prof. Hepp. Nu, ik kijk dan zelf; en dat is maar goed ook, want nu zie ik, dat Prof. Hepp al wèér een fout be- gaat, en niet zoo'n kleine ook. Er staat let- terlijk niets van, dat de zuivere KERK ge- meenschap moet oefenen met de dwalende. Er staat heel gewoontjes, dat een CHRISTENMENSCH gemeenschap moet en mag oefenen met een dwa- lende kerk (daarover straks). Queritur hic, an cum Ecclesia haeretica et schismatica liceat CHRIS- TIANO communionem colere: de vraag is, of een christen, een christen-individu, gemeenschap oefenen mag met een kettersche, of scheurkerk. Antwoord: een christenmensch moet geen gemeen- schap oefenen met de kettersche en schismatieke (ieder geloovige moet dus breken met een kerk, die hetzelfde GELOOFT als de kerk, welke de wettige lijn voortzet), maar een christenmensch moet NIEF breken met een kerk, die „simpliciter" dwaalt, d.w.z., die wel dwaalt, maar die — het staat er heel duidelijk — bereid is, de fouten te verbeteren, als ze haar getoond zijn (§ 38). Wat is daar voor vreemde in? WIE dergenen, die Prof. Hepp zoo als epigonistische reformatie-hart-versnijders ten toon stelt, heeft dat ooit geloochend? Prof. Hepp verzekert zijn studenten, dat hij van de opvatting dezer laatste een „nauwgezette analyse" heeft gedaan. Ik hoop, dat ze een tikje nauwgezetter is, dan zijn analyse van Calvijn en de Synopsis. Maar dat is tot daar aan toe. Uit die „nauwge- zette analyse", aldus verzekerd zijnde, ontleen ik het récht, te beweren, dat, behalve de Feenstra, de den Houting, de v. t'Veer, e.a. ook ik door Prof. Hepp ben bestudeerd, en nauwgezet geana- lyseerd (deze zijne bewering is de vaste grond voor mijn anders misschien nog theoretisch aan- vechtbare stelling, dat Prof. Hepp ook aan mij móét hebben gedacht). Welnu, dan móét Prof. Hepp weten, dat ik herhaaldelijk precies het- zelfde gezegd heb, als de Synopsis wil. Het zou ook niet anders kunnen. Wie loopt een kerk uit, zonder eerst te trachten, haar te verbeteren? Wie, behalve een scheurmaker? Prof. Hepp fantaseert hier TWEE kerken, want dat komt hem te pas: de zuivere (nr 1), en de dwalende (nr 2); en dan moet nr 1 met nr 2 gemeenschap oefenen, colere, staat er. Klaar zijn we. Maar het staat in de Synopsis nu net precies anders. Het staat er zóó: Ergens in een plaats, of in een land, breekt dwaling uit. Niet eruit loopen, zegt nu de Synopsis, en ook niet zeggen: het staat me niet aan, ik maak maar dadelijk een nieuwe kerk, want die is toch „waar", als ik maar voor een goeie dominee zorg, dien ik met mijn autoriteit, want ik ben toch zoo'n autoriteit, op- dracht geef, namens Christus de sacramenten te bedienen! Neen, zegt de Synopsis, zoo'n kerk lie dwaalt, loopt gevaar, zich af te zonderen. Pro- beer ze te verbeteren, opdat ze van schisma worde

teruggehouden, opdat er, als-tu-blijft geen pluraliteit van kerken kome (§ 42, ab errore ET scismate, dat dreigt, revocare). Niets bijzonders; dat willen de door Prof. Hepp zoo nauwkeurig geanalyseerde broeders allemaal! Vooral, als ze tegenover Prof. Hepp en „De Wekker” de verlening van den naam en de eere van de „ware” kerken niet vermenigvuldigen.

Heeft Prof. Hepp de uitdrukking: „simpliciter” dwalen wel goed verstaan? Het is niet een kerk, waarvan de dwaling geconstateerd is, en gefixeerd (en dat MOET Prof. Hepp wel bedoeld hebben, want hoe kan ter wereld anders zijn gefantaseerde zuivere KERK, als afzonderlijk geheel, gemeenschap oefenen met die dwalende?), maar het is een kerk, b.v. in een provincie, of een stad, waar valsche leer, of nauw-onderkende dwaling den kop opsteekt. Maar ZONDER dat die nog vasten vorm aannam, of is vastgelegd, en geregistreerd. Voetius spreekt van de „simplex abstentio”, de „eenvoudige” afhouding van het avondmaal: waarbij niets officieel wordt meegedeeld aan de gemeente. Zoo is die kerk, die „simpliciter” dwaalt, bezig achteruit te gaan, maar — het kwaad is nog niet definitief geregistreerd, het kan nog alles goed worden.

E. Wie wil, kan nog verder de pluriformiteits-gedachte zien verwerpen, en bestrijden, in de Synopsis: § 24, 25, 48, 51, Disp. XI, § 3: wijl de kerk éénhoofdig is, kan ze niet veelhoofdig zijn. Ik heb geen ruimte meer.

F. En nu eindelijk zijn, al wie pruttelen mocht tegen wat „De Reformatie”, zoover ik er in schrijf, heeft geschreven, en dan pruttelen mocht, wijl duistere vermoedens in hem leven omtrent de vermoedelijke waarheid van denkbeelden, als Prof. Hepp trachtte annemelijk te maken uit de Synopsis, dat mooie leerboek. Nu eindelijk zijn: niet die Synopsis, eerst hemelhoog geprezen, achteraf gaan verkleinen. Neen, neen: hier heet het hart van de Reformatie te kloppen, en Calvijn's godacht in systeem gebracht te zijn. Volhouden nu.

Maar dan verder één van beide: weerleggen wat ik zei over die Synopsis, en dan zonder kunstgreepjes, of toegeven: Prof. Hepp heeft zich op een kardinaal punt in dogmenhistorisch opzicht ten eenenmale vergist, toen hij meende, uit het project Calvijn-Synopsis te kunnen bewijzen deze zijne stoute stelling: dat epigonisme van die door mij nauwkeurig geanalyseerden snijdt in het hart der Reformatie. Hij zelf heeft gezegd: de Synopsis, daar klopt het hart der Reformatie. Best, „De Reformatie”, rubriek Kerkelijk Leven, beweert heden rustig: Prof. Hepp sneed in de Synopsis. Hij sneed toen daar, waar inderdaad het hart der Reformatie zit.

En nu niet boos worden, want, voor de derde maal: ik heb dit debat niet gewild, maar Prof. Hepp. We moeten hier geen bonbons serveeren, dat kan later wel weer eens. Het gaat nu om de aanklacht, dat er gesneden wordt in het hart der Reformatie. Wie dat zegt, moet willen, dat men daarop antwoordt. Hij kan dan voorloopig nog even wachten, zijn studenten te vermanen, dat zij bidden, meer dan epigonen te worden. Ik huiver overigens een beetje, als ik me den tekst van dat gebed probeer voor te stellen, nadat gedacht werd aan de namen van hen, die Prof. Hepps „nauwgezette analyse” moet hebben bestudeerd. Ik huiver voor een op zoo wankelende gronden aan studenten gesuggereerd gebed: het lijkt me wat te dicht te liggen bij een gebed, dat begon met: ik dank U, dat ik niet ben als deze....

We gaan verder, natuurlijk.

K. S.

Amicus Plato; sed magis amica Veritas¹⁾.

Aan Ds K. G. van Smeden schijnt Plato bijzonder lief te zijn. Want deze laatste heeft ons menschelek woord eens vergeleken met een weeskind. Wanneer het eenmaal gesproken of geschreven is, blijft het eenzaam, zonder vader of natuurlijke beschermer, achter. Ieder kan er mee doen naar believen. En ook Ds v. S. redeneert zakelijk op dezelfde wijze. Als antwoord op mijn laatste stukje beweert hij nu weer, dat een moraal niet alleen gegeven, maar ook getrokken kan worden. „Daarom dienen zij, die in het openbaar schrijven, zich vooral ter dege rekenschap te geven van de draagwijdte hunner woorden. Wat schrijft, dat blijft. Heeft men eenmaal zwart op wit zijn oordeel vastgelegd, dan is te verwachten, dat daaruit, vooral door de aangeduide personen, hunne conclusies worden getrokken.” Het geschreven woord is dus het weeskind van Plato. De moraal, die gij zelf niet er in gelegd hebt, trekken de anderen er uit.

Of aan Ds v. S. de waarheid nog liever is dan Plato, zij aan de beoordeeling der lezers gelaten. Ds v. S. deelt in zijn kerkbode van 2 dezer aan zijn lezers wel mee, dat ik het beeld van die gloeiende thee niet begrijp; maar hij vertelt er niet bij, waarom ik het niet begreep en ook niet, hoe m.i. het beeld geconstrueerd had moeten zijn. (Niet: gloeiende thee, maar: thee van een ander zetsel.)

20. Ds v. S. beweert nu, dat hij niet herroepen kan de bewering dat volgens de „Amst. Kerkbode” niet over 1892 en volgens mij niet over 1905 gesproken mag worden, omdat hij dit nooit gezegd heeft. Maar Ds v. S. liet wel onder een uitspraak van „De Reformatie”, die vlak het tegendeel inhield, cursief drukken: „Moraal: niet praten over 1905, maar over 1892, want anders zijn we onnoozel!” En onder een uitspraak van de „Amst. Kerkbode”: „Moraal: niet praten over 1892, maar over 1905, want anders zijn we minderwaardig!” Heeft Ds v. S. het nu gezegd, en kan hij dus herroepen, of niet?

30. En Ds v. S. maakt het nu nog erger. Want hij doet nu als of wij, wanneer wij uit iemands woorden de moraal trekken, niet aan bepaalde regels gebonden zijn, en alsof het geoorloofd zou wezen, die moraal het tegengestelde te laten zeggen, van wat de persoon zelf heeft beweerd.

Met leedwezen constateer ik dezen afloop van een polemiek, die Ds v. S. van zijn kant begonnen is. Wanneer Ds v. S. het niet met mij eens is, waarom argumenteerde hij dan niet eerlijk en zakelijk? En als hij het wel met mij eens is — en dat is hij, want in zijn kerkbode van 16 Jan. j.l. heeft hij toegegeven, dat in 1892 sterker nadruk op de kerkrechtelijke geschillen dan op de leerstellige is gelegd — waarom herroept hij dan zijn geschrift niet, en erkent hij niet, dat het artikel, waarmee hij den strijd aanving, een misgreep is geweest?

E. D. KRAAN.

¹⁾ Plato is mij lief; maar de waarheid is mij nog liever.

Een nieuw boek van Timmermans.

Felix Timmermans, Bijb. en Toebak. — P. N. v. Kampen en Zoon N.V., Amsterdam.

Zeker niet minder groot dan in ons land is de bewegelijkheid op literair gebied in het moderne Vlaanderen.

een man, die een paard gestolen had en zich nu voor de rechtbank verantwoorden moet. God had het er kennelijk op voorzien, hem een valstrik te zetten. Shaw ontziet zich niet, hiervoor de meest stuitende uitdrukkingen te gebruiken. Maar de getuige à charge kan haar uitspraken niet volhouden en de eenige, die hem zou kunnen beschuldigen, maar het natuurlijk niet doet, is de vrouw aan wie Blanco Posnet het paard afstond om haar zoon naar den geneesheer te brengen. En zoo wordt, ondank Gods „tegenwerking”, Blanco Posnet vrijgesproken. Hier treedt, wel duidelijker dan ooit, Shaws afkeer van het Godsbegrip in den christelijken zin aan het licht.

Trouwens, ook andere spelen, als „the Devils disciple”, waar de discipelen van den duivel tegenover de discipelen Gods gesteld worden en de vergelijking ten gunste der eersten uitvalt, en de scène in de hel uit „Man and Superman”, die vol spot is over de bijbelsche begrippen hemel en hel, zaligheid en verlorenheid, bewijzen Shaws afkeer van de kerkelijke opvattingen, een afkeer, die zoo sterk is, dat men hem zelfs uiterlijk niet meer tot het Christendom mag rekenen.

Toch heeft Shaw een godsdienst.

De godsdienst van de „Life Force”, de levenskracht. Nadat hij zich eenigszins van het Socialisme in engeren zin had afgewend, verdiepte hij de gedachten van dezen godsdienst der aarde, tot een religie van de Life Force. Onder God verstaat hij de levenskracht. Het is een onbewuste macht, strevend naar bewustwording en in alle leven aan-

Ook daar coeren zich de jongeren in heftige critiek op het oudere en is de leuze der vernieuwing, de „verhoogde drang zich aan de werkelijkheid te geven”, het parool.

Met name keert zich de tegenstand tegen elke richting, die aan de Vlaamsche kunst een folkloristisch stempel oplegt en het, wilens of onwilens, doet voorkomen, alsof de internationale stroomingen en nieuwere denkbeelden aan het Vlaamsche volk en zijn literatuur voorbijgaan.

En dan is het vooral Felix Timmermans, tegen wien zich de aanvallen richten.

Zijn typeerend genre, dat van een eigen-gekleurde vertelkunst over het doen en laten der eenvoudige menschjes, wordt als absoluut niet-Vlaamsch, als gekunsteld en onwaarachtig veroordeeld. En ook zijn streven om den Vlaamschen geest uit te beelden, zooals hij dien „geroken” heeft van de schilderstukken van Pieter Brueghel, wordt als geheel onjuist en voor een werkelijken opbloei van Vlaamsche kracht zelfs gevaarlijk bestempeld. Prof. Vermeylen b.v. deed in een artikel in het (thans reeds verdwenen) tijdschrift „Vandaag”, de schim van Pieter Brueghel zelf optreden, om zijn scherpe afkeuring over Timmermans' gedoe te laten hooren en aan Timmermans' werk een plaats in de Vlaamsche literatuur te ontzeggen. En dat allegorisch requisitoir heeft, in 't bijzonder bij de jongeren, instemming gevonden en tot een vernietigend vonnis geleid.

Let men op het willen en werken van die jongeren, van Gerard Walschap, Maurice Roelants, Willem Elsschot, Lode Zielens, e.d., dan is hun verzet begrijpelijk. 't Is zoo volkomen anders in ieder opzicht en zoo vlakaf tegenovergesteld aan de naïveteit en simpelheid, die Timmermans zoekt, dat er voor waardeering, hoe gering ook, geen plaats kan zijn. En als zij hun werk de openbaring achten van de Vlaamsche kunst en den Vlaamschen geest, dan kunnen ze aan Timmermans werk ten dezen geen waarde hechten en moeten wel komen tot hun volstrekte afwijzing.

Toch geloof ik, dat, als steeds, ook hier de waarheid in 't midden ligt, en dat Dr Lili Sertorius, een Duitse, die haar dissertatie (1933) wijdde aan het „Literarisches Schaffen und Volkstum in Flandern”, die waarheid-in-het-midden heeft aangewezen, toen ze het navolgende schreef: „al is hij (Timmermans) niet een Psycholoog in den modernen zin, geen episch kunstenaar, die een groot gebeuren gestalte geeft, daartoe door drang van binnen-uit gedreven, al is hij geen Filosoof, die een geheel bijzondere, persoonlijke visie op het menschelek leven door zijn werk tot uitdrukking brengt, hij is evenwel een ongemeen kleurrijke schilder, een kunstenaar van scherp beeldingsvermogen, van verrassend-plastische en heldere compositie, die niet een nieuwe wereld doet kennen, maar wel een wereld opnieuw doet kennen en er vreugde aan doet beleven, al is het dan ook slechts een kleine wereld”.

Mij dunkt, dat Dr Sertorius hier het objectieve oordeel over Timmermans velt: niet een psycholoog en niet een filosoof, niet een peiler van diepe roerselen of een visionair beschouwer, maar wel een kunstenaar, die een wereld doet kennen, al is het dan ook slechts een kleine wereld. En dan een wereld, die inderdaad bestaat, die óók „een stuk-Vlaanderen” is. Evengoed als de groot-stedenlingen van Walschap en Elsschot, evengoed als de boeren van Streuvels of de harde werkkers van Buysse, behooren de peekens en kwezelkes, de kleine burgerlui en de meneerkens van Timmermans tot de Vlaamsche wereld. Als hij van hen vertelt, altijd weer en met kennelijke voorkeur, heeft hij er evenveel recht op een ver-beelder van Vlaamsch leven geacht te worden als Lode Baekel-

wezig. Het heet wordt door haar tot steeds grooter vervolmaking gedreven. Ze ontstaat door den wil. Den mensch voert zij, langs den weg der Creative Evolution, tot het stadium van den „Uebermensch”, welk stadium verkregen wordt door het aanvaarden van den wil tot leven. Zoo is de hemel niets anders dan de hoogste vorm van deze levenskracht, de toestand, waarin de wil tot leven tot volle ontplooiing kwam, terwijl de hel, overigens een heel niet onaangename plaats, de ontkenning van dezen wil tot leven is. Men vindt, behalve in „Man and Superman” zijn opvattingen hieromtrent vooral uiteengezet in zijn grootste drama „Back to Methusalem”. Daarin geeft hij een historisch overzicht van de „Creative Evolution”: door den wil tot leven gaat de mensch van stadium tot stadium voort, tot op den duur een zuiver geestelijk bestaan, waarin alle aard-sche factoren zijn overwonnen, verkregen wordt. Van zijn lichamelijke gebondenheid bevrijd, kan de mensch zich dan geheel geestelijk ontwikkelen.

Geheel in overeenstemming met dezen eigen uitleg der godsdienstige begrippen, zijn Shaws overige opvattingen. Christendom, zooals hij het wil, staat los van de kerk, überhaupt van elke openbaring. Jezus was een groot mensch, een sociaal hervormer. In zoover wij Shaw in Hem gelooven. Maar wanneer hij in een correspondentie met Frank Harris, die dit later in zijn verdienstelijk boek over Shaw publiceerde, hierover spreekt, kan Shaw niet nalaten met Jezus te spotten. Iets heiligs omgeeft Zijn gestalte niet,

mans, die he teekent, of de in het rosse weer en met mans zijn be hij niet ander lens, die naa en zeggen. Er dat van Tim Vlaamsche m maar dit Vlaa

Deze opmer bespreking va schelsenbunde

Deze bun teern” een menschen en van 't Beukele vers, de scho van portier a Lawijd en Sos lingen van 10

Dezelfden, En dat beha dit nieuwe be er in de ruim verliepen, vee stadjes, waar menschen ova in geestesstru gedreven, zon gaan. En als in 1934, is dat lijke plaatjes levende reali ren geven v anderde verh heel hun we

Heel merky zijn Nieuwe- deze situatie onveranderlij zichten omtri schap en no terminologie sche Inwezer kunst geopen en Toebak” (reeks van fij dig- en toch brachte korte doet blijken onzer beste r zijn motivaat voelen van a staat: het ga bewegen en l zeggen op e woordmuziek van de waari vangen, valt l voelenden ge stijgen als o

Zoowel de den in dit o voor beide, kunst, klinkt een criticus, werk van an

Tusschen h het epitheto heid-in-het-m Aan die wa

een Goddelijk ook een opst

Zoo huldig vatingen. Hij in, dat men verklaard. A ratie geeft hi dan ook een zegt hij. Ze niet op. Wa die dan als moderne kun men thans den ouden i

Op deze v aan Bijbelve

Men lette sl in den aanva en Eva voelheid. Ze zijn den. Hun int dood en geb stem in den Adam: „Ja, groter dan. Het is duide een allegorie vating van

Het kan moraal, die komen autor

POPULAIR-WETEN - SCHAPPELIJKE SCHEITSEN

De boodschap van G. B. Shaw.

II.

Wat voorts Shaw's meeningen over religie aangaat, moge als kenmerkend gelden, dat J. S. Collis in zijn boek over Shaw vertelt, dat hij dikwijls een kerk bezoekt en er uren in gepeins verzonken doorbrengt, maar... slechts als ze leeg is.

Dit is daarom zoo kenmerkend voor Shaws godsdienstige opvattingen, omdat hij in een schijnbaar gelijkenden vorm geheel andere gedachten brengt. Van het Christendom in den zin van gehoorzaamheid aan Gods openbaring, moet hij niets hebben. Met de kerk brak hij reeds vroeg: de kerk-scheit en de sleur stonden hem tegen, verklaarde hij.

Nu drijft hij met de opvattingen van het Christendom den spot, meermalen aan blasphemiegrenzend. Zijn tooneelstuk „the Shewing-up of Blanco Posnet” is door den censor in Engeland onderhanden genomen, om de beleedigende uitdrukkingen, die er in voorkwamen. Niettemin zegt Shaw in zijn voorwoord tot dit tooneelstuk: „dit tooneelstukje is een echte religieuze verhandeling in dramavorm”. Het behandelt de geschiedenis van